

STIEPAN STIEPANOWICZ AKMANOV

Prawo rolne w rosyjskim systemie prawnym: stanowienie, rozwój i tendencje*

Stanowienie i rozwój prawa rolnego jako nowej gałęzi w systemie rosyjskiego prawa uwarunkowane jest zarówno radykalną transformacją systemu społeczno-politycznego Rosji, jak i tworzeniem nowych podstaw prawnych działalności producentów rolnych prowadzonej na bazie różnych form własności (prywatnej, państwowej i komunalnej) oraz w zróżnicowanych formach prawnych (spółki akcyjne, spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, spółdzielnie producentów rolnych, gospodarstwa rolne).

Prawo rolne Rosji, ze względu na cechy i strukturę, określane jest w literaturze jako „kompleksowa wyspecjalizowana gałąź prawa, która tworzy spójny system powiązanych ze sobą norm prawnych regulujących rolne stosunki społeczne (związane z ziemią, majątkiem, pracą oraz organizacją i zarządzaniem) w sferze działalności gospodarczej”¹. Są jednak autorzy, którzy traktują prawo rolne jako naukę i dyscyplinę naukową tylko ze względu na jego niezbędność, ale nie uznają go za samodzielną gałąź prawa rosyjskiego z powodu braku jednolitego przedmiotu o jednolitej strukturze, metody regulacji prawnych i kompleksowej ustawy².

Obok charakterystyki przedmiotu prawa rolnego jako swoistej grupy powiązanych stosunków społecznych w sferze działalności rolniczej, uwzględnić należy zarówno publiczne interesy państwa realizowane poprzez politykę rolną, jak i zasady prawa rolnego oraz istnienie odpowiedniego materiału normatywnego.

* Tytuł oryginalny: *Agrarnoe pravo Rossijskoj pravovoj systemie: stanowlenije, razwitiie i tendenciji* (tłum. Natalia Cwicinskaja).

¹ M. I. Kozyr, *Agrarnoe pravo Rossii*, Moskwa 2008, s. 69.

² Zob. *Agrarnoe pravo*, red. S. A. Bogolubov, Moskwa 2007, s. 12.

Jak wiadomo, idea kompleksowych gałęzi prawa pojawiła się na przełomie lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych ubiegłego wieku w wyniku drugiej debaty nad systemem prawa radzieckiego, w ramach którego zostały wyodrębnione tradycyjne oraz kompleksowe gałęzie prawa³. Przy tej okazji należy przypomnieć, że już na wcześniejszych etapach rozwoju nauk prawnych V. K. Rajher zwracał uwagę na te zagadnienia i sformułował twierdzenie o istnieniu w radzieckim systemie prawnym podstawowych oraz kompleksowych gałęzi prawa.

Według V. K. Rajhera, kompleksowe gałęzi prawa muszą spełniać następujące warunki: „po pierwsze, konieczne jest, aby zespół norm prawnych odpowiadał określone i specyficznemu zakresowi stosunków społecznych, czyli posiadałby jednolity i samodzielny przedmiot regulacji, a zatem jedność ‘przedmiotową’; po drugie, regulowany przez taki zespół norm zakres stosunków społecznych powinien mieć dość duże znaczenie społeczne; po trzecie, tworzona przez ten zespół norm prawnych gałąź winna charakteryzować się dość szerokim zakresem”⁴. Prawo rolne spełnia wymienione warunki. W istocie swojej prawo rolne jako gałąź kompleksowa jest bardzo złożone w sensie strukturalnym, gdyż łączy w całość różnorodne stosunki społeczne z zakresu działalności rolniczej.

Wspomniane stosunki społeczne są połączone nie tylko ze względu na zakres działalności produkcyjno-gospodarczej, ale również w optyce celu polegającego na osiąganiu zysku przez prywatnoprawne podmioty stosunków rolnych, przy jednoczesnym przestrzeganiu interesu publicznego.

Stosunki rolne charakteryzują się również „dużym znaczeniem społecznym”, co powoduje, że stają się one przedmiotem samodzielnej, odrębnej regulacji prawnej, specjalnym zespołem zintegrowanych różnorodnych norm i instytucji prawnych: państwo rosyjskie, gwarantując na mocy Konstytucji bezpieczeństwo żywnościowe, korzysta dla osiągnięcia tego celu z instytucji prawa rolnego. Dzięki temu, przykładowo, poprzez instytucję dotacji państwo udziela finansowego i kredytowego wsparcia producentom produktów rolnych (leasing rolniczy⁵, kredyty rolnicze⁶, ubezpieczenie rolnicze⁷, zastaw pól rolnych⁸ i inne).

³ Zob. S. S. Alekseev, *Obščaa teoriâ prava*, t. I, Moskva 1987, s. 258; idem, *Pravo: azbuka – teoriâ – filosofiâ. Opyt kompleksnogo issledovaniâ*, Moskva 1999, s. 46.

⁴ Zob. W. K. Rajher, *Obščestvenno-istoričeskie typy strahovaniâ*, Moskva 1947, s. 189-190.

⁵ Na ten temat zob. S. S. Alekseev, S. S. Akmanov, *Agrolizing*, „Agrarnoe i Zemelnoe Pravo” 2006, nr 6, s. 48-67.

⁶ Zob. S. S. Akmanov, *Pravovoj institut agrokreditovaniâ: stanovlenie i razvite*, „Pravo i Gosudarstvo: Teoria i Praktika” 2007, nr 4, s. 88-97.

Wymienione wyżej instytucje prawa rolnego są również stosowane w celu zwiększenia potencjału eksportowego Rosji na międzynarodowym rynku żywności. Jest to cel możliwy do osiągnięcia, biorąc po uwagę ogromne zasoby ziemi (która – co prawda – do tej pory nie jest efektywnie wykorzystywana) i potencjał intelektualny Federacji Rosyjskiej.

Rosyjskie prawo rolne obecnie ma własne podstawy prawne, które charakteryzują się „wystarczająco szerokim zakresem” i obejmują różne aspekty działalności producentów rolnych w warunkach gospodarki rynkowej, co w zasadzie umożliwia Rosji uzyskanie członkostwa Światowej Organizacji Handlu (WTO). Jako przykład można tu powołać ustawy federalne Federacji Rosyjskiej, takie jak: ustawa nr 264 z 29 grudnia 2006 r. o rozwoju rolnictwa (w brzmieniu ustawy federalnej z 3 grudnia 2008 r.)⁹; ustawa federalna nr 193 z 8 grudnia 1995 r. o spółdzielniach rolniczych (w brzmieniu ustawy federalnej z 3 grudnia 2008 r.)¹⁰, ustawa nr 74 z 11 czerwca 2003 r. o gospodarstwie rolnym (farmerskim) (w brzmieniu ustawy federalnej z 13 maja 2008 r.)¹¹ czy ustawa nr 101 z 24 lipca 2002 r. o obrocie gruntami rolnymi (w brzmieniu ustawy federalnej z 13 grudnia 2008 r.)¹².

Niemniej jednak w Rosji brakuje kodeksu rolnego, który mógłby połączyć w jednolitym i kompleksowym akcie prawnym normy regulujące różne rodzaje stosunków z zakresu działalności rolniczej. Warto więc przytoczyć opinię słynnego cywilisty S. N. Bratusia o tym, że „w jednym akcie kodyfikacyjnym można łączyć normy regulujące różnorodne stosunki, obejmujące wspólny przedmiot, [...] podporządkowane osiągnięciu określonego celu”¹³. Na podstawie doświadczeń wskazujących na skuteczność stosowania takiej formy porządkowania prawa rolnego we francuskim kodeksie rolnym oraz w państwach Ameryki Łacińskiej, niektórzy autorzy proponują własne modele kodeksu rolnego Federacji Rosyjskiej¹⁴. Moim zdaniem, takie fundamentalne wnioski zasługują na

⁷ Na ten temat zob. S. S. Akmanov, *Pravootnošeniâ po subsidirovaniû zatrat selhozto-varoproizvoditelej na strahovanie imušestva*, „Zakon i Pravo” 2010, nr 8, s. 56-61.

⁸ S. S. Akmanov, *Zalog selskhozâjstvennoj produkcii po Rossijskomu zakonodatelstvu*, „Ůrist” 2001, nr 2, s. 49-55.

⁹ SZ RF 2007, nr 1 (cz.1), art. 27.

¹⁰ SZ RF 1995, nr 50, art. 4870.

¹¹ SZ RF 2003, nr 2, art. 2249.

¹² SZ RF 2002, nr 30, art. 3018.

¹³ S. N. Bratuš, *O putâh sistematičeskii hozâjstvennogo zakonodatelstva*, „Sovetskoe Gosudarstvo i Pravo” 1975, nr 9, art. 56.

¹⁴ M. I. Kozyr, *Agrarnoe pravo Rossii*, Moskva 2008, s. 70; idem, *Agrarnoe pravo Rossii: problemy stanovleniâ i razvitiâ*, Moskva 2003, s. 167.

szczególną uwagę federalnych organów władzy ustawodawczej Federacji, zwłaszcza że problem ten staje się coraz bardziej aktualny w kontekście interesów państwa w związku ze zbliżającym się przystąpieniem Rosji do WTO.

Nawet przy braku ujednoliconego aktu prawnego prawo rolne z powodzeniem funkcjonuje w rosyjskim systemie prawnym. Obowiązujące ustawodawstwo rolne jest przejawem rzeczywistego funkcjonowania prawa rolnego na obszarze Federacji Rosyjskiej jako państwa suwerennego. Zgodnie ze swoją strukturą, ustawodawstwo rolne stanowi całokształt norm zawartych w różnych aktach prawnych powołanych do uregulowania stosunków dotyczących gruntów i majątku. Chodzi tu zwłaszcza o unormowanie stosunków finansowo-kredytowych, organizacyjno-zarządczych oraz stosunków pracy, powstających w trakcie produkcyjno-gospodarczej i innej działalności producentów rolnych, tj. zarejestrowanych w trybie wyznaczonym ustawą osób prawnych i osób fizycznych, prowadzących działalność gospodarczą, zajmujących się wytwarzaniem produktów rolnych.

Te podmioty, które osiągają w danym roku podatkowym co najmniej 70% dochodów z działalności rolniczej, są uznawane za producentów rolnych (art. 3 ustawy federalnej z 29 grudnia 2006 r.).

Podstawę stosunków rolnych stanowią stosunki gruntowe, kształtujące się w procesie wykorzystywania gruntów rolnych przez producentów rolnych do wytwarzania produktów rolnych o wymaganej jakości. Grunty są wówczas głównym narzędziem produkcji. Wspomniana ustawa federalna nr 101 z 24 lipca 2002 r. o obrocie gruntami rolnymi nakłada na właścicieli gruntów rolnych obowiązek przestrzegania wszystkich agrotechnicznych wymagań, niezbędnych dla zapewnienia bezpieczeństwa środowiska gruntów rolnych, ze względu na ich szczególną wartość społeczno-gospodarczą. Ponadto grunty są przestrzenią terytorialną przeznaczoną do budowy domów mieszkalnych oraz obiektów infrastruktury społecznej i produkcyjnej (art. 77 § 2 Kodeksu gruntowego Federacji Rosyjskiej). Państwo rosyjskie dąży do dalszej modernizacji obszarów wiejskich zgodnie z nowoczesnymi wymogami cywilizowanego społeczeństwa.

Kolejną, równie ważną formą stosunków społecznych, które stanowią integralną część prawa rolnego, są stosunki majątkowe powstające (zmieniające się, ustające) z udziałem producentów rolnych. Większość stosunków rolno-majątkowych jest regulowana poprzez włączenie do prawa rolnego instytucji prawa cywilnego, które mają „podwójną przynależność”

oraz charakter pośredni. Na przykład takie instytucje jak leasing finansowy (leasing maszyn rolniczych, zwierząt hodowlanych), kredyty rolne¹⁵, ubezpieczenia rolne, zastaw pól rolnych¹⁶ i inne odpowiadają podobnym instytucjom prawa cywilnego. Nie występuje tu jednak mechaniczne przejście wyżej wymienionych instytucji z systemu prawa cywilnego. Znajduje wówczas zastosowanie konstrukcja interdyscyplinarnych „instytucji pośrednich”, powstałych na styku pokrewnych jednorodnych i bliskich sobie gałęzi prawa. „Instytucje pośrednie charakteryzują się obecnością ruchomego przedmiotowo-regulacyjnego związku pomiędzy normami danych gałęzi”¹⁷. Między wyżej wymienionymi instytucjami prawa cywilnego a odpowiednimi instytucjami prawa rolnego istnieje właśnie wskazany ruchomy przedmiotowo-regulacyjny związek.

Instytucje prawne w prawie rolnym (leasing rolniczy, ubezpieczenia rolnicze, kredyty rolnicze, zastaw pól rolnych) mają własną specyfikę nie tylko ze względu na stronę podmiotową, ale również na treści stosunków społecznych oraz cele regulacji prawnej. W ramach wskazanych instytucji prawa rolnego jest powszechnie stosowana instytucja dotacji rolnych, przeznaczonych na pokrycie kosztów producentów rolnych w ubezpieczeniach rolnych, w leasingu rolnym oraz części odsetek od kredytów rolnych.

Stosunki agrarno-majątkowe pojawiają się w dziedzinie produkcji produktów rolnych, ich wstępnego i kolejnego przetwarzania, transportowania oraz w trakcie sprzedaży. Wszystkie podmioty stosunków majątkowych posiadają prawo własności i inne prawa rzeczowe, są niezależne finansowo i działają na rynku samodzielnie. W gospodarce rynkowej tworzone są takie podmioty prawa rolnego, jak spółki rolne, stowarzyszenia i towarzystwa producentów produktów rolnych¹⁸, których celem jest m.in. ochrona ich praw majątkowych. Akty prawne regulujące stosunki majątkowe producentów rolnych charakteryzuje dynamika, co jest wynikiem funkcjonowania gospodarki rynkowej. Stosunki majątkowe powstają również przy udziale podmiotów władz publicznych. Działają one w tym

¹⁵ Zob. S. S. Akmanov, *Institut sielskhozajstvennogo kredita (agrokreditovanie)*, „Sibirskij Ėridičeskij Vestnik” 2003, nr 2, s. 35-41.

¹⁶ S. S. Akmanov, *Skladskie svidetelstva kak sposob obespečeniâ zaloga seskhozajstvennoj produkcii*, „Sibirskij Ėridičeskij Vestnik” 2002, nr 1, s. 18-24.

¹⁷ S. W. Polenina, *Osnovopolagajušie pravovye kategorii – pravo i zakonodatelstvo i ih rol w povyšeniî stabilnosti obšestvennogo razvitiâ*, w: *Koncepciâ stabilnosti zakona*, Moskwa 2000, s. 29-43.

¹⁸ Zob. S. S. Akmanov, *Agroholdingi w sisteme agrarnyh pravootnošenii rossijskich selhoz-tovaroproduzitelej*, „Agrarnoe i Zemelnoe Pravo” 2010, nr 5, s. 8-20.

zakresie jako podmiot stosunków rolno-majątkowych (nie realizują właściwego dla nich władztwa).

Jako przykład można przytoczyć porozumienie zawarte pomiędzy Ministerstwem Rolnictwa Federacji Rosyjskiej i Obwodem Irkuckim jako podmiotem Federacji Rosyjskiej w sprawie zapewnienia środków pieniężnych na zakup paliw i smarów w czasie siewów i zbiorów. Sytuacja taka spowodowana jest niestabilnością cen na rynku paliw i smarów, wynikającą z permisywizmu oraz z braku normatywnej kontroli organów wykonawczych nad kształtowaniem polityki cenowej na paliwa i smary w okresie wiosenno-jesiennych prac rolnych.

W sferze stosunków majątkowych występują również różne stosunki związane ze świadczeniem usług na rzecz producentów rolnych. W szczególności są to relacje między organizacjami zajmującymi się zakupem produktów rolnych a producentami rolnymi, a także powstałe w dziedzinie dostaw materiałów i usług informacyjnych na rzecz organizacji rolniczych. Mimo to działalność gospodarcza w tym zakresie nie jest przedmiotem prawa rolnego, gdyż stosunki te są regulowane przez prawo cywilne.

Zakres prawa rolnego obejmuje także stosunki pracy w sferze produkcji rolnej. Powstają one w procesie organizacji oraz zapewnienia dyscypliny i bezpieczeństwa pracy, jak również stosowania odpowiedniego systemu wynagrodzeń pracowników rolnych. Specyfika pracy w rolnictwie jest spowodowana nie tylko jej sezonowym charakterem, lecz również faktem, że praca ta polega na wykorzystaniu zasobów naturalnych (gleby, wody) oraz żywych organizmów i zasobów biologicznych. Praca rolna w warunkach gospodarki rynkowej stała się wartością szczególnego rodzaju, której potrzeby są określane przez podaż i popyt na rynku pracy oraz poziom i tempo rozwoju gospodarczego. Swoista jest organizacja pracy i system wynagrodzeń w rolniczych spółdzielniach produkcyjnych oraz w gospodarstwach rolnych (farmerskich). Tu stosunki pracy regulowane są głównie przez lokalne akty prawne, opracowywane i przyjmowane przez same podmioty z udziałem odpowiednich organów wykonawczych.

Szczególną grupę stanowią stosunki organizacyjno-zarządcze. Powstają one na różnych płaszczyznach (tworzenia, działalności i zarządzania) i dotyczą producentów rolnych, działających w odpowiednich formach organizacyjno-prawnych przewidzianych w obowiązującym ustawodawstwie. Mogą to być – ze względu na treść i stronę podmiotową – zarówno stosunki wewnętrzne, jak i zewnętrzne. Wewnętrzne stosunki rolne obejmują

działania urzędników w sferze administrowania podmiotami rolniczymi posiadającymi odpowiednią formę prawną, zajmujących się organizacją funkcjonowania organów kierowniczych, departamentów, oddziałów, przedstawicielstw działających w systemie spółdzielni rolniczych, spółek akcyjnych, spółek z ograniczoną odpowiedzialnością, gospodarstw rolnych (farmerskich). Stosunki wewnętrzne podporządkowane są zadaniom wynikającym z tych form i rodzajów działalności podmiotu rolniczego, dla których realizacji został on utworzony.

Zewnętrzne stosunki rolne powstają głównie w sferze państwowej regulacji rolnictwa, np. w zakresie dotacji państwowych na spłatę oprocentowania kredytów dla producentów rolnych udzielanych przez Rosselkhozbank Federacji Rosyjskiej na pokrycie części kosztów ubezpieczeń rolnych i leasingu rolnego. Na szczególną uwagę zasługują stosunki pomiędzy producentami rolnymi a organami podatkowymi w zakresie jedynego podatku rolnego.

W systemie stosunków rolnych należy podkreślić stosunki społeczne o charakterze socjalno-bytowym. Nie są one objęte przedmiotem prawa rolnego, chociaż działalność socjalno-bytowa i poziom rozwoju infrastruktury społecznej („zrównoważony rozwój obszarów wiejskich”¹⁹) w dużym stopniu określa tempo reprodukcji siły roboczej i zapewnia kadry dla produkcji rolnej. Rosja potrzebuje wykwalifikowanych pracowników rolnych.

Przedmiotem rosyjskiego prawa rolnego jest zatem kompleks wzajemnie powiązanych i współzależnych stosunków gruntowych, majątkowych, pracy, organizacyjno-zarządczych, finansowo-kredytowych producentów rolnych, działających na bazie różnych form własności (prywatnej, państwowej i komunalnej)²⁰ i w różnorodnych organizacyjno-prawnych formach gospodarowania, zjednoczonych wspólnym celem o charakterze publicznym, polegającym na zapewnieniu bezpieczeństwa żywnościowego państwa. Istnienie w ramach przedmiotu prawa rolnego różnorodnych stosunków, które łączy w jedną całość działalność rolnicza, wymaga stosowania różnych metod regulacji prawnej.

¹⁹ Zob. Gosudarstvennââ programma razvitiâ selskogo hozâjstva i regulirovanâ ryn-kov sel'skohoâjstvennoj produkciji, syrâ i prodovol'stvia na 2008-2012 gody, utv'erždenniâ postanovleniem Pravitel'stva RF ot 14 iûlâ 2007 g., nr 446, SPS-Garant.

²⁰ Zob. także *Agrarnoe pravo*, red. G. E. Bystrov, M. I. Kozyr, Moskva 2000, s. 6-7. Jest to pierwszy podręcznik prawa rolnego Rosji. Rozdział XIII jest napisany przez autora niniejszego artykułu.

W zależności od rodzaju społecznych stosunków agrarnych organy o kompetencji specjalnej stosują władcze metody regulacji stosunków – np. w walce z różnymi chorobami roślin i zwierząt, jak również w zakresie nadzoru technicznego i technologicznego. Z kolei w sferze stosunków agrarno-majątkowych stosowana jest metoda oparta na równorzędności podmiotów. W szczególności, zgodnie z umową kontraktacji, producent rolny jest zobowiązany do dostarczenia produktów rolnych do skupu (art. 535 k.c. FR). Podmioty tej umowy posiadają prawa i obowiązki wynikające z zawartej umowy, a ponadto szeroko jest stosowana zasada „dozwolone jest wszystko, co nie jest zabronione”. Zastosowanie tej reguły w warunkach majątkowej odrębności i autonomii podmiotów stosunków agrarnych pozwala im, a nawet zachęca do analizy kosztów uzyskania dochodów.

Stosunki organizacyjno-zarządcze producentów rolnych są oparte na zasadach koordynacji i subordynacji. Realizacja interesu publicznego w rolnictwie wymaga stosowania odpowiednich regulacji. Przykładowo, Kodeks ziemski Federacji Rosyjskiej uchwalony 25 października 2001 r. (ustawa federalna nr 137-UF) zobowiązuje producentów rolnych do użytkowania gruntów rolnych w sposób, który „zapewnia ochronę” zdolności ziemi „do bycia środkiem produkcji w rolnictwie”, zapobiegający „rozkładowi, zanieczyszczeniu i zaśmieceniu terenu” (art. 12)²¹. Poza tym istnieją normy prawne zapewniające bezpieczeństwo ekologiczne produktów żywnościowych i regulujące stosowanie pestycydów w rolnictwie, a także normy dotyczące upraw nasiennych i innych²². W Rosji występuje zjawisko intensywnej ekologizacji ustawodawstwa rolnego i prowadzi się kompleksowe badania w tej dziedzinie²³.

Za jedną z cech określających naturę prawa rolnego jako kompleksowej gałęzi prawa uważa się istnienie specyficznych zasad branżowych, charakterystycznych dla prawa rolnego. Jak podkreśla znany teoretyk

²¹ SZ RF 2001, nr 44, art. 4147.

²² Zob. O kačestve i bezopasnosti piševykh produktov: federalnyj zakon ot 2 ānvarā 2000 g., nr 29-FZ, SZ RF 2000, nr 2, art. 151; Ob. utvierždenii položeniā o sortovom i semen-nom kontrole selskohožājstvennykh rastenij? w RF: postanovlenie Pravitelstva RF ot 15 oktābrā 1998 g., nr 1200, SZ RF 1998, nr 43, art. 5352.

²³ Na ten temat zob. O. M. Kozyr, *Pravovaja ohrana okružaišej sredy w selskom hozājstve ot zagrazneniā pesticidami*, ADKJN, Moskva 1985; *Pravovaja ohrana okružaišej sredy w selskom hozājstve*, red. O. S. Kolbasov, Moskva 1989; *Pravovoj mehanizm gosudarstvennogo regulirovaniā i podderžki agropromyšlennogo kompleksa*, red. S. A. Bogolubov, Moskva 2009 (rozdział 5 dotyczy ekologizacji ustawodawstwa rolnego).

prawa profesor S. S. Aleksiejew²⁴, „szczególna pozycja zasad w strukturze prawa polega na tym, że stanowią one podstawowe regulacyjne elementy struktury prawa”. Zasady prawa rolnego odzwierciedlają główne idee twórcze i światopoglądowe, które stanowią podstawę funkcjonowania i wyznaczają strukturę organizacyjną prawa rolnego. Przyczyniają się one do ustanowienia „podstaw ogólnoprawnych” w regulacji stosunków agrarnych, z uwzględnieniem gospodarczego rozwoju państwa i ogólnej tendencji rozwoju stosunków społecznych w Rosji.

Zasady te zapewniają jedność regulacji prawnej obejmującej różne stosunki agrarne, będące przedmiotem prawa rolnego. Są one zawarte w normach prawa rolnego i nazywane deklaratywnymi normami zasadniczymi. Kształtują one zadania prawa rolnego oraz politykę rolną państwa, która oparta jest na ustawie federalnej nr 264-UF z 29 grudnia 2006 r. o rozwoju rolnictwa (art. 5)²⁵. Sama polityka państwa jest realizowana za pośrednictwem specjalnych zasad, takich jak dostępność i ukierunkowanie pomocy dla producentów rolnych, jedność rynku produktów rolnych, surowców i żywności oraz zapewnienie równych warunków konkurencji na tym rynku.

W literaturze przedmiotu wymienia się ponad dziesięć ogólnych zasad prawa rolnego. Są to w szczególności takie zasady, jak: prawo obywateli do pełnowartościowego żywienia, równość uczestników stosunków agrarnych, prawo swobodnego wyboru form i kierunków pracy oraz działalności rolniczej, różnorodność form własności i organizacyjno-prawnych form zarządzania itd.²⁶ Natomiast spośród zasad branżowych (szczegółowych) prawa rolnego wymienić należy zasadę bezpieczeństwa konsumentów produktów rolnych w związku z szybkim rozwojem inżynierii genetycznej w rolnictwie. Wzrasta liczba genetycznie zmodyfikowanych produktów rolnych (przy uprawie roślin i hodowli bydła), dlatego też na pierwszy plan wysuwa się zasada wzmocnienia kontroli nad certyfikacją produktów rolnych. Niezbędne jest również wprowadzenie w życie zasady powszechnej dostępności do informacji o bezpieczeństwie (ryzyku) inżynierii genetycznej w rolnictwie.

Prawo rolne jako kompleksowa, zintegrowana gałąź rosyjskiego prawa ma własną „organizacyjną” strukturę. Całość materii można podzielić na dwie części – ogólną i szczególną. Ta pierwsza obejmuje przedmiot i wyodrębnienie prawa rolnego, jego źródła, charakterystykę regulacji,

²⁴ S. S. Alekseev, *Obsăă tieoriă prava*, t. I, Moskva 1981, s. 262.

²⁵ SZ RF 2007, nr 1 (cz.1), art. 27.

²⁶ Zob. np. *Agrarnoe pravo*. Učebnik..., s. 18.

status prawny producentów rolnych działających w różnych formach prawnych. Z kolei część szczególną tworzą instytucje prawnorolne (np. leasing rolniczy), ubezpieczenia rolnicze, kredyty rolnicze, instytucje związane ze stosunkami pracy w rolnictwie, z korzystaniem z gruntów rolnych i majątkiem rolniczym, z odpowiedzialnością za naruszenie przepisów prawa rolnego itd. Część szczególna obejmuje również prawo rolne państw obcych (prawo rolne porównawcze).

Mając na uwadze szybki rozwój stosunków agrarnych, określa się tendencje i perspektywy dalszego rozwoju prawa rolnego Rosji jako niezależnej gałęzi w ramach rosyjskiego systemu prawnego. W teorii prawa podkreśla się, że „obecnie tworzone są specyficzne kompleksowe gałęzie (np. prawo ekologiczne, prawo informacyjne, prawo działalności gospodarczej), a ponadto wzmacnia się tendencja do ich przekształcenia w gałęzie podstawowe”²⁷. Wyżej wymienione tzw. warstwy socjalności są „drogą do prawdy” w kierunku przekształcenia prawa rolnego w niezależną gałąź prawa w rosyjskim systemie prawnym.